

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАХСУЛОТЛАРИ ЕТИШТИРУВЧИЛАРИНИНГ БЎЛАЖАК ҲОСИЛИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШ ОРҚАЛИ КУРИЛАДИГАН ЗАРАРНИ ҚОПЛАШ-МОЛИЯВИЙ ДАРОМАТ АСОСИ

Абдулладжанов Жасурбек Нурматович

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12.12.2023 йилдаги “Қишлоқ хўжалигида эркин бозор муносабатларини янада ривожлантиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-205-сонли Фармонида асосан 2024 йил ҳосилидан бошлаб фермер хўжаликлари томонидан пахта хом ашёсини етиштириш харажатларини тижорат банклари орқали Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш жамғармасининг кредит ресурслари ҳисобидан молиялаштириш тартиби жорий қилинди.

Ушбу Фармон ижросини таъминлаш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 25.12.2023 йилдаги “Пахта хом ашёсини етиштириш ва пахта йиғим-терими харажатларини кредитлаш ҳамда уларни реализация қилишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги 680-сонли Қарори ишлаб чиқилди. Қарор билан “Пахта хом ашёсини етиштириш ва пахта йиғим-терими харажатларини ҳамда пахта хом ашёсини харид қилишнинг якуний ҳисоб-китобини кредитлаш тўғрисида”ги Низом тасдиқланди.

Глобал иқлим ўзгариши шароитида хозирги кунга келиб, табиат инжиқликлари натижасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари катта миқдорда зарар куришига сабаб бўлмоқда. Биргина мисол, 2022-йил Жиззах вилоятининг Ш.Рашидов туманидаги бир қатор фермер хўжаликларининг пахта майдонини дўл уриши натижасида жиддий талофат курди ва катта миқдорда молиявий йўқотишларга учради. Бу каби мисолларни республикаимиз миқёсида салмоқлича келтирса бўлади. Уларнинг кўлами эса тобора кенгаймоқда. Буларни олдини олиш учун айнан экинларни суғурталаш механизмини ишлаб чиқишни, хозирги давр талаб этмоқда. Чунончи, бундай тажрибалар ривожланган мамлакатларда аллақачон жорий этиб улгурилган.

Юқоридаги Низомнинг 13-бандига асосан фермер хўжаликлари Пахта хом ашёсини етиштириш учун оладиган кредитлари таъминоти сифатида қарз олувчи томонидан олинган кредитни қайтармаслик хатарининг тижорат банки фойдасига суғурта қилинганлиги ёки қарз олувчининг бўлажак ҳосили суғурта қилинганлиги тўғрисидаги суғурта полиси қабул қилиниши белгилаб қўйилган.

Шунингдек, ушбу Низомнинг 20-бандига асосан Агар кредит ажратишда таъминот сифатида суғурта полиси қабул қилинганда, тижорат банки тегишли суғурта ташкилотлари билан биргаликда Жамғарманинг кредит ресурслари ҳисобидан ажратилган кредитларни ҳар ойда камида бир маротаба жойига чиққан ҳолда мониторинг, шунингдек, доимий масофавий мониторинг қилади. Бунда масофавий мониторингни ташкил этиш учун Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги «Агроплатформа» АТни белгиланган тартибда сунъий йўлдошга (учувчисиз учадиган аппаратларга) интеграция қилиш орқали тижорат банклари ва суғурта ташкилотларига кўмаклашади ҳамда тижорат банки тегишли суғурта ташкилотлари билан биргаликда ҳар ой якуни бўйича кейинги ойнинг 5-санасига қадар кредит мониторинги натижалари бўйича маълумотларни «Агроплатформа» АТга жойлаштириб боради.

Ушбу Низом тасдиқланиб, амалиётга жорий этилиши билан ижтимоий тармоқларда фермер хўжаликлари томонидан суғурта ҳақида кўплаб саволлар юзага келаётганлиги кузатилмоқда. Ушбу саволларга қисман жавоб бериш мақсадида фермер хўжаликларига “Кредитни қайтармаслик хатарининг тижорат банки фойдасига суғурта қилиш” ва “Бўлажак ҳосилни суғурта қилиш” суғурта турлари ва ушбу суғурта турларини афзалликлари ҳақида маълумот бермоқчимиз.

КРЕДИТНИ ҚАЙТАРМАСЛИК ХАТАРИНИНГ ТИЖОРАТ БАНКИ ФОЙДАСИГА СУҒУРТА ҚИЛИШ

Ушбу суғурта тури Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 21 февралдаги 80-сонли Қарорига асосан қўйидагича баён қилинган:

14-класс - Кредитларни суғурта қилиш. Суғурта қилдирувчининг дебитори ночорлиги (банкротлик) ёки дебиторнинг суғурта қилдирувчи олдидаги қарзларни қайтариш мажбурияти бажарилмаслиги (ночорликдан ташқари) натижасида суғурта қилдирувчи зарар кўрганда суғурта қопламаси тўланишини таъминловчи суғурта туридир.

Суғурта объекти - Қарз олувчи томонидан олинган кредитнинг гаров ёки бошқа таъминот билан таъминланмаган қисмини сўндириш бўйича мажбуриятлари бажармаслиги оқибатида Суғурта қилдирувчининг кредит шартномаси бўйича юзага келган зарарлари билан боғлиқ мулкый манфаатлари ҳисобланади.

Ушбу класс бўйича суғурта маҳсулотлари асосан қўйидаги икки турга бўлиб ишлаб чиқилади:

1. Қарз олувчини ночорлиги (банкротлик) сабаб ажратилган кредитни қайтара олмаслиги натижасида суғурта қилдирувчи (Тижорат банки) зарар кўрганда, суғурта қопламаси тўланишини таъминловчи суғурта тури.

Ушбу суғурта турида Тижорат банки Суғурта қилдирувчи ҳисобланади ва суғурта мукофотини тўлаши лозим;

2. Тижорат Банки томонидан қарз олувчига берилган қарзларни (кредитларни) қайтариш мажбурияти бажарилмаслиги (қарз олувчининг банкротлигидан ташқари) натижасида суғурта қилдирувчи зарар кўрганда суғурта қопламаси тўланишини таъминловчи суғурта тури.

Ушбу суғурта турида Тижорат банки Суғурта қилдирувчи ҳисобланади ва суғурта мукофотини тўлаши лозим;

Агар Суғурталовчи томонидан Суғурта қилдирувчига (Тижорат банкига) суғурта қопламаси (тўланмаган кредит қиймати) тўлаб берилса, тўланган қоплама миқдорида етказилган зарарлар учун жавобгар шахсга (қарз олувчига) нисбатан қопланган зарар миқдорида даъво қилиш ҳуқуқи Суғурталовчига ўтади. Бу ҳолда Суғурта ташкилоти тижорат банкига тўлаб берилган суғурта қопламасини қарз олувчидан ундириб олади.

БЎЛАЖАК ҲОСИЛНИ СУҒУРТА ҚИЛИШ

Ушбу суғурта тури Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 21 февралдаги 80-сонли Қарорига асосан қўйидагича баён қилинган:

16-класс - Бошқа молиявий таваккалчиликлардан суғурта қилиш. Қуйидаги ҳолларда:

а) суғурта қилдирувчининг бизнеси (хўжалик фаолияти) узилиб қолиши ёки суғурта қилдирувчи томонидан амалга оширилаётган бизнес (хўжалик фаолияти) кўлами камайиши натижасида суғурта қилдирувчи зарар кўрганда;

б) олдиндан назарда тутилмаган харажатлар натижасида суғурта қилдирувчи зарар кўрганда (17-классда кўрсатилгандан ташқари);

в) шартномалар тузилиши ва бажарилиши билан боғлиқ фаолиятни амалга ошириш натижасида мазкур даражанинг а) ва б) бандларида кўрсатилгандан бошқа нобудгарчиликларга учраганда суғурта қопламаси тўланишини таъминловчи суғурта турлари мажмуи.

Суғурта объекти - Ўзбекистон Республикаси қонунларига зид бўлмаган, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларининг бўлғуси ҳосилини қисман ёки бутунлай нобуд бўлиши билан боғлиқ бўлган мулкӣ манфаатлари ҳисобланади.

Ушбу класс бўйича суғурта маҳсулотлари асосан қуйидаги икки турга бўлиб ишлаб чиқилади:

1. Экилган уруғни суғурта шартномасида кўрсатилган таваккалчиликлар натижасида унуб чиқмаслигидан суғурталаш тури.

2. Унуб чиққан ҳосилни Суғурта шартномасида кўрсатилган таваккалчиликлар натижасида қисман ёки бутунлай нобуд бўлишидан суғурталаш тури. Бунда қуйдагилар суғурта таваккалчилиги ҳисобланиши мумкин:

а) қурғоқчилик, ёнғин, бўрон, дўл, кучли ёмғир (жала), гармсел, қор ёғиши, қорасовуқ, сув тошқини, яшин уриши, учувчи аппаратлари ва/ёки уларнинг қолдиқларининг тушиши;

б) зарарқунанда хашоратлар ва/ёки касалликлар тарқashi.

в) учинчи шахслар томонидан суғурта қилинган экинлар ва/ёки уларнинг ҳосили вегитация даврида қасддан йўқ қилиниши ёки шикастлантирилиши.

Ушбу суғурта турида Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари Суғурта қилдирувчи ҳисобланади ва суғурта мукофотини тўлаши лозим;

Агар суғурта шартномаси тижорат банки томонидан ажратиладиган кредит таъминоти сифатида қабул қилинса Наф олувчи ва суғурта қопламасини олувчи тижорат банки ҳисобланади.

Бўлажак ҳосилни суғурта қилишнинг асосий принциплари қуйдагилардан иборат:

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларининг мулкӣ манфаатларига тўлиқ суғурта химояси тақдим этиш;

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари тасдиқланган бизнес режага (Агротехкарта) амал қилишларини доимий назорат қилиш;

Сохага илм фан янгиликларини тадбиқ қилишни рағбатлантириш ва бу орқали келажакда бўлиши эҳтимоли юқори бўлган таваккалчиликларни олдини олиш;

Етиштириш билан боғлиқ бўлган харажатларни молиялаштиришда қарз берувчилар учун гаров таъминоти;

Юқоридагиларни инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 25.12.2023 йилдаги 680-сонли Қарори билан тасдиқланган “Пахта хом ашёсини етиштириш ва пахта йигим-терими харажатларини ҳамда пахта хом ашёсини харид қилишнинг якуний ҳисоб-китобини кредитлаш тўғрисида”ги Низомнинг 20-банди фақатгина Бўлажак ҳосилни суғурталашга тегишли эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчиларининг бўлажак ҳосилини суғурта қилиш бу нафақат қутилаётган ҳавфдан ҳимоя балки, маҳсулот етиштирувчилар учун қутилиши мумкин бўлган молиявий йўқотишларни минималлаштириш ва даромад олишнинг асосидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12.12.2023 йилдаги “Қишлоқ хўжалигида эркин бозор муносабатларини янада ривожлантиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-205-сонли Фармони (<https://lex.uz/en/docs/6692968>).
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 25.12.2023 йилдаги “Пахта хом ашёсини етиштириш ва пахта йигим-терими харажатларини кредитлаш ҳамда уларни реализация қилишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги 680-сонли Қарори (<https://lex.uz/uz/docs/6705749>).
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 21 февралдаги 80-сонли Қарори (<https://lex.uz/docs/5870213>).
4. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 23 ноябрдаги “Суғурта фаолияти тўғрисида” 730-сонли Қонуни (<https://lex.uz/docs/5739117>).
5. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик Кодекси (<https://lex.uz/docs/111189>).